

ВПЛИВ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. З економічної теорії та практики управління економікою на макrorівні відомо, що існують чотири стадії конкурентного розвитку економіки будь-якої країни:

- 1) стадія розвитку на основі чинників виробництва;
- 2) стадія інвестиційного розвитку;
- 3) стадія інноваційного розвитку;
- 4) стадія розвитку на основі добробуту.

Ці стадії, за М. Портером, можна розглядати як стадії цивілізованого розвитку будь-якої країни [10]. Разом з тим, наведені стадії достатньо коректно характеризують процеси, які відбуваються в українській економіці. Серед них: низька частка України в експорті машин, обладнання і транспортних засобів; скорочення обсягу власного виробництва машинобудівної продукції; скорочення чисельності фахівців, котрі виконують наукові дослідження та розробки і, нарешті, різке зменшення частки інвестицій, спрямованих на технічне переозброєння та реконструкцію діючих підприємств. Вказані процеси свідчать про те, що економіка України зараз знаходиться на стадії розвитку, яка базується на основних чинниках виробництва. Тому найважливішою задачею, яку ставлять перед собою органи влади України, є притягнення інвестицій, у тому числі й іноземних, у вітчизняні підприємства, тобто перехід на стадію інвестиційного розвитку [3, 7, 8, 21].

Практикою доведено, що інвестиційний розвиток є більш прогресивним, ніж розвиток на основі наявних чинників виробництва. Однак, слід мати на увазі, що конкурентоспроможною національна економіка стає лише на стадіях інноваційного розвитку та розвитку на основі добробуту. Це не означає, що українська економіка повинна “перескочити” стадію інвестиційного розвитку. Задача полягає в тому, щоб максимально сумістити стадії інвестиційного, інноваційного розвитку та розвитку добробуту, що можливо, оскільки різні види виробництв можуть водночас знаходитися на різних стадіях. Далі необхідно забезпечити завдяки цьому найбільш ефективний перехід до більш прогресивних стадій [3, 6, 7, 8, 21].

Такий підхід погоджується з результатами аналізу процесів розповсюдження інновацій, які показують наявність у цьому процесі синергетичного ефекту: по-перше, ефекту поєднання прямого і зворотного зв'язку в дифузії інновацій [17], і, по-друге, “вторинних хвиль кон'юнктури” [26]. Ефект прямого зв'язку проявляється в тому, що якщо одна галузь промисловості споживає продукцію другої, яка застосовує нові технології, то в першій також стимулюється перехід до їхнього використання. З іншого боку, ті галузі, які поставляють свою продукцію підприємствам, котрі стали на шлях застосування нових технологій, одержують імпульс до розвитку за рахунок збільшення попиту. Ця закономірність визначає

наявність ефекту зворотного зв'язку в розповсюдженні інновацій. Взаємне переплетіння ефектів прямого і зворотного зв'язку у вигляді синергетичного забезпечує економічний підйом за рахунок як розширення сфери застосування нових технологій, так і збереження старих виробничих можливостей, використання яких раніше вважалося неефективним [3, 7, 8, 21].

Метою статті є дослідження впливу монетарної політики на розвиток економіки України.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу процесу інтеграції України у загальносвітовий розвиток використаємо системний підхід і просторово-часову модель трансформації світової економічної системи на основі концепції суспільного добробуту (рис. 1). Траєкторія розвитку світової економіки – це спіраль, яка відбиває циклічність процесу економічного розвитку. Для опису кожної організації системи “світова економіка” залежно від часу і виходячи з функції суспільного добробуту, застосуємо структурну та кількісну характеристики [9, 12, 13, 15].

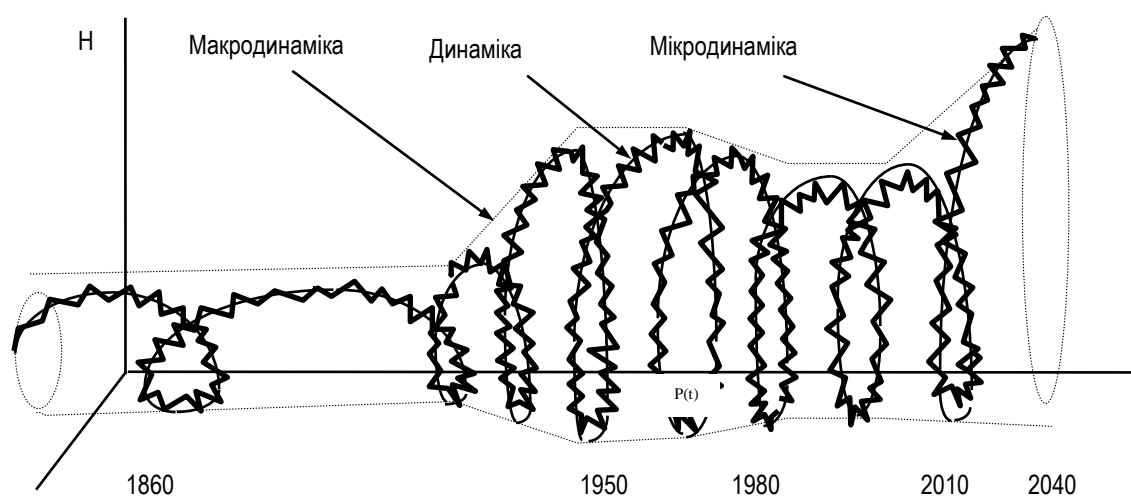

Рис. 1. Абстрактна просторово-часова модель трансформації світової економіки*

* Складено за [9, 12, 13, 14].

Структурна характеристика – це структура світової монетарної системи, принципи функціонування якої залишаються незмінними на виділеному інтервалі часу. Кількісна характеристика – це середня сукупна ефективність економічних систем країн, які беруть участь у міжнародному поділі праці, яка виражена у прирості національного продукту (H) на досліджуваному інтервалі часу (P_t) в умовах зростання обсягів споживання та обмеженості ресурсів і обчислена методом середнього гармонійного ряду [2, 12, 13, 14].

Перший етап охоплював період 1860-1950 рр. і визначався такими характеристиками організації системи “світова економіка”: 1) світова монетарна система ґрунтувалася на золотому стандарті, була негнучкою і обмежувала зростання обміну ресурсами між країнами, що призводило до світових фінансових криз; 2) індекс середнього сукупного приросту національного продукту країн-учасниць міжнародного поділу праці становив 2; 3) механізм реалізації розвитку носив біфуркаційний характер. На цьому етапі процес економічного розвитку країн супроводжувався світовими кризами і двома світовими війнами.

Другий етап – 1950-1980-ті роки. У цей період структура світової монетарної системи принципово відрізнялася від структури попереднього періоду.

Утворилися наднаціональні інститути (МВФ, МБРР тощо) і новий тип світових грошей, світових резервних коштів – спеціальні права запозичення (SDR). Система розрахунків між країнами стала багатовалютною та гнучкою. В цілому світова валютна система забезпечила інтенсивний розвиток світової економіки. Індекс середнього сукупного приросту національного продукту становив 5, що означає стрибкоподібне зростання ефективності економік країн – учасниць міжнародного поділу праці. Механізм реалізації розвитку економік – адаптаційний [12, 22].

Третій етап – 1980-2010 рр. – почався на початку 80-х років минулого століття і триває й зараз. Світова монетарна система перебуває в процесі реорганізації. З'явилася велика група слабкоконвертованих і м'яких валют – в основному, це валюти колишніх країн соціалістичної орієнтації. Збільшилася кількість країн – членів МВФ. Як зразок регіональної платіжної системи, остаточно сформувався і почав функціонувати Європейський валютний союз тощо. У цей період загальна ефективність економік країн-учасниць міжнародного поділу праці зменшилася. Тип механізму реалізації розвитку – знову біфуркаційний. Зміни у структурі світової економіки супроводжувалися такими подіями, як розпад СРСР, утворення транзитивних економік у країнах соціалістичної директивно-планової орієнтації, локальні воєнні конфлікти (Близький Схід, різні зони колишнього СРСР, Східна Європа, зокрема, колишня Югославія). У фінансовій сфері відбулися криза британського фунта і вихід Англії з ЄВС, криза японської ієни, фінансовий колапс на Азіатському валютному ринку тощо.

За прогнозами зарубіжних економістів, далі настане четвертий період розвитку світової економіки, який триватиме до 40-х років ХХІ століття і характеризуватиметься становленням адаптаційного механізму, стрибкоподібним збільшенням ефективності і новою структурою світової монетарної системи [4, 5, 6, 10, 13]. Відповідно до прогнозів, по-перше, нова структура монетарної сфери ґрунтуватиметься на утворенні регіональних платіжних союзів за типом Європейського валютного союзу і відповідних регіональних економічних інститутів. Наприклад, для України, країн колишнього СРСР та Східної Європи це, можливо, буде Євразійський валютний союз. По-друге, міжнародна валютно-фінансова система стане ще складнішою з організаційної точки зору та багаторівневою. По-третє, процес ускладнення супроводжуватиметься посиленням впливу наднаціональних фінансових інститутів [9, 13, 14, 23].

Зупинимося більш докладно на аналізі сучасного функціонування моделі “*IS (товарні ринки) – LM (грошові ринки) – BP (стан платіжного балансу)*” в контексті переходу економіки України до розвитку на основі концепції суспільного добробуту, за якою зараз функціонує світова економічна система. Стримуючий характер як фіскальної, так і монетарної політики веде до зменшення агрегованого попиту, що у деяких випадках може бути короткостроковою державною стратегією, спрямованою на приборкання інфляції (рис. 2). У цьому випадку (зсув кривої *AD* вліво до *AD'*) спостерігається значне зменшення рівня цін (на вертикальній ділянці). При перетині кривої *AS* на її вертикальній ділянці будь-який вид стимулювання може призвести до значного підвищення рівня цін без суттєвого впливу на рівень доходу країни. Точка

перетину кривих агрегованого попиту AD_U і пропозиції для України сьогодні знаходяться лівіше місця “зламу” кривої AS на її горизонтальній ділянці (рис. 2). Підтвердженням цього з практики є те, що економіка України працює набагато слабше своїх потенційних можливостей.

Розглянемо тепер модель $IS-LM-BP$ у режимі плаваючого обмінного курсу і проінтерпретуємо функціонування вітчизняної економіки у термінах цієї моделі. Вихідними для аналізу виступають криві IS , LM і BP . Крива BP проведена лівіше точки перетину кривих IS і LM , що демонструє негативне сальдо рахунку поточних операцій і неофіційних потоків капіталів, тобто балансування досягається лише за рахунок офіційних кредитів і допомог міжнародних фінансових установ. Крім того, вказана низька мобільність капіталу означає, що крива BP розташована крутіше кривої LM , а інвестиції мало чутливі до процентних ставок, що спрямовує криву IS круто вгору.

Стримуюча пропозиція грошей за низької мобільності капіталу призводить до зсуву кривої LM ліворуч, що призводить до підвищення процентних ставок, зменшення доходу і незначного через низьку мобільність притоку капіталів (рис. 2). Крім того, монетарне стримування веде до ревальвації національної валюти, що знову ж обмежує експорт і стимулює імпорт. Останнє призводить до зсуву як кривої BP , так і IS вліво. Оскільки крива BP є нееластичною, то і рівень ревальвації не повинен бути значним. Зсув вліво всіх кривих призводить до нового “рівноважного” стану економіки з координатами (Y_2, i_2) , при цьому $Y_2 < Y$. Тому не повинно викликати подиву зафіксоване значне падіння реального ВВП, що повністю знаходить своє відображення у представленій інтерпретації $IS-LM-BP$ моделі. Оголошення при цьому валютного коридору майже автоматично змінює функціонування макроекономічної моделі [11, 12, 14].

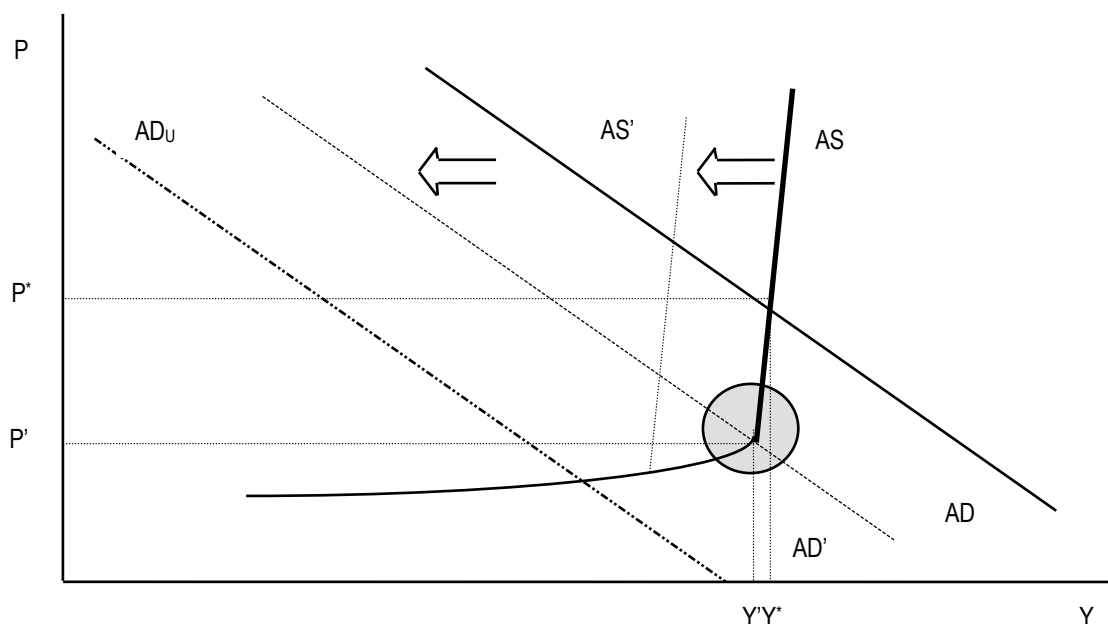

Рис. 2. Несприятливість національного доходу*

*Складено за [12, 13, 15].

Тому вже можемо говорити у термінах моделі $IS-LM-BP$ щодо економіки України з відносною мобільністю капіталу у режимі фіксованого обмінного

курсу. Теорія в цьому випадку змінює й орієнтири політико-економічних інструментів для стимулювання розвитку. Тепер провідне місце повинно належати не монетарній політиці, котра виявляється малоефективною у режимі фіксованого курсу з відносною мобільністю капіталу, а фіскальній. Але фіскальне стимулювання означає, насамперед, розширення державних видатків або зниження рівня оподаткування. В обох випадках це призводить до збільшення бюджетного дефіциту і росту державного внутрішнього боргу. Тому вкажемо механізм впливу, насамперед, фіскальної політики у рамках моделі, що розглядається, а саме **IS-LM-BP** з відносною мобільністю капіталу в режимі фіксованого валютного курсу, на зростання виробництва і доходу.

Слід підкреслити, що розглядається модельний рівень прояву і впливу економічного механізму. Починаючи з рівноважного стану економіки (Y, i) (рис. 3) так зване фіскальне стимулювання зсуває криву **IS** праворуч, що також стимулює збільшення доходу та імпорту, а крім того, збільшує процентні ставки (Y_1, i_1).

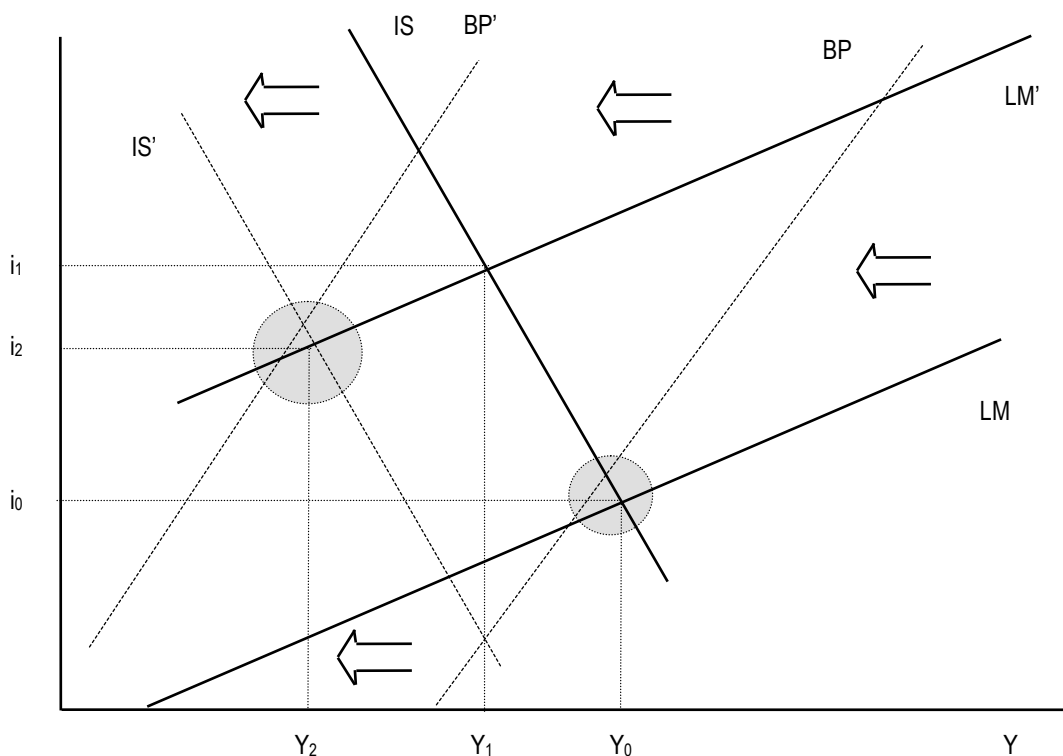

Рис. 3. Товарні ринки, грошові ринки та стан платіжного балансу*

* Складено за [12, 13, 15].

Високі процентні ставки за відносної мобільності капіталу стимулюють певний їх притік. Притік капіталів зазвичай покращує платіжний баланс країни, а також здійснює ревальваційний тиск на національну грошову одиницю, оскільки зростає пропозиція іноземної валюти і, відповідно, попит на національну валюту. Щоб утримати національну валюту на обраному рівні фіксації курсу, Національний банк повинен викупити надлишок пропозиції іноземної валюти, розширивши пропозицію національної. Останнє веде до монетарної експансії (зсув кривої **LM** вправо), яка продовжується, доки високі процентні ставки будуть

стимулювати притік іноземних капіталів, а полегшення доступу до фінансових ресурсів не зменшить процентні ставки до рівня, що балансує фіскальну експансію.

Обмежені можливості Національного банку щодо проведення інтервенцій вказують на необхідність впливу на капітальні потоки через процентні ставки. Зауважимо, що у розглядуваному випадку фіскальна експансія супроводжується монетарною. Результуючий рівень доходу, як видно на рис. 4, у точці з координатами (Y_2, i_2) перевищує вихідний $Y_2 < Y$. Вказані риси моделі загалом відповідають розвиткові економічного середовища України, хоча і за одним суттєвим виключенням – зростання виробництва і доходу не сталося.

Вкажемо на деякі причини такої ситуації, залишаючись в межах моделі, що розглядається. По-перше, це короткотерміновість стану, тобто економіка ще просто не встигла відреагувати на можливі позитивні заходи. По-друге, неповнота інформації. Статистична звітність охоплює тільки офіційний сектор, а відомо, що український тіньовий сектор складає приблизно 50 % від офіційного. І є певні ознаки, що тіньовий сектор продовжує відносно стабільно розвиватись (опосередкованим відображенням є зростаючі обсяги експортно-імпорتنих операцій, біржових, міжбанківських та готівкових валютних операцій, операцій на біржових і позабіржових фондових ринках тощо). Очевидно також, що тіньовий сектор не буде поспішати змінювати свій статус, оскільки ще не існує довіри до суперечливої політики держави, а тому немає впевненості, що стимулююча політика не зміниться на стримуючу. По-третє, відсутність структурних змін зменшує потенційний рівень виробничих потужностей, і вертикальна ділянка кривої агрегованої пропозиції AS (рис. 2) знаходиться поруч точки перетину з кривою AD_U , і, як вказувалось, будь-яка стимуляція практично не впливає на рівень національного доходу. По-четверте, ймовірно, що всі криві моделі $IS-LM-BP$ є надзвичайно нееластичними, тобто мають крутий нахил, а отже, зсуви практично не відображаються на “горизонтальній” ділянці доходу. Заходи уряду, спрямовані на зменшення податкового тиску і розвиток виробництва, мають надати економіці позитивний поштовх.

З проведеного аналізу видно, що відсутність значних структурних змін в економіці України є суттєвим (а можливо, найвагомим) гальмом розвитку економіки. Лібералізація ринків дасть можливість збільшити еластичність, а отже, і чутливість рівня доходу від політичних інструментів фіскальної і монетарної політики. Впровадження фіксованого валютного курсу або його “горизонтального” коридору сьогодні не виглядає повністю виправданим. Обмеженість валютних резервів при збереженні торговельного дефіциту може скласти значні складнощі для економіки в цілому і обслуговування боргів зокрема при навіть незначній зміні напрямків капітальних потоків. Недостатній розвиток фіскальних інструментів не дає широких можливостей управління економікою (нагадаємо, що в Україні фіскальна політика, очевидно, відстає від монетарної), а при фіксованому курсі, як відомо, монетарній політиці вже не належить провідна роль. У зв'язку з цим значно зростає необхідність координації фіскальної і монетарної політики для економічного розвитку, що вимагає нового рівня узгодженості, значного часу і ефективного досвіду державного управління.

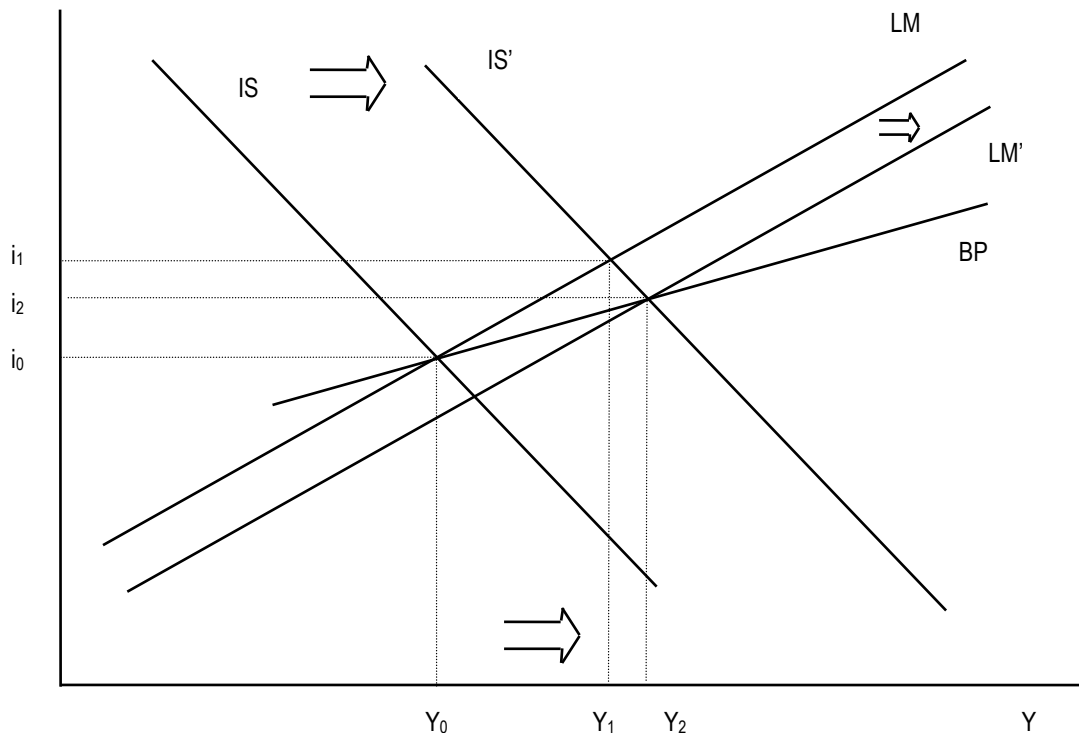

Рис. 4. Стимуляція притоку капіталу*

* Складено за [4, 6, 12].

За оцінками експертів колишнього СРСР, Україна мала значний ресурсний потенціал: 15 % світового видобутку залізної руди, 10% світових обсягів виплавляння чавуну і сталі, 9 % світового видобутку вугілля, 12 % світового виробництва цукру, 2,5 % світового виробництва електроенергії, третю позицію в світі щодо виробництва коксу та прокату [7, 8, 11]. “Дойчебанк” у свій час оцінив за 12-ма параметрами економічний розвиток усіх колишніх республік СРСР. Україна мала найкращі показники для наступного розвитку та інтеграції [3, 7, 8, 11]. Однак на сьогодні відповідно до рейтингу журналу “Euromoney”, Україна займає 135 місце з 178 країн щодо економічного ризику [7]. Відповідно до рейтингу журналу “Central European Economic Review” на цей же період з 26 колишніх соціалістичних країн і республік СРСР Україна займала 18-те місце [23]. За оцінками спеціалістів Інституту світової економіки і міжнародних економічних відносин НАНУ, Україна сприймається як країна найбільшого економічного ризику серед європейських постсоціалістичних країн [24]. Вищевикладене ще раз підкреслює, що вкрай потрібна комплексна цілеспрямована політика переходу економічної системи нашої країни зі стадії розвитку на основі чинників виробництва до стадії розвитку на основі інновацій та суспільного добробуту.

В ракурсі переходу до найбільш прогресивних стадій розвитку становлять інтерес параметри чинників, які містить національне господарство України сьогодні для інтеграції в систему “світова економіка”: значні запаси природних ресурсів та їх вигідне географічне розміщення (вугілля, залізна, марганцева, уранова та інша руда, ртуть, титан тощо); високий рівень родючості і велику кількість сільськогосподарських земель (25 % світових запасів чорнозему);

відносно високу кваліфікацію трудових ресурсів; якісну систему середньої і вищої освіти; розвинуту інфраструктуру транспорту і зв'язку; вигідне географічне положення країни; наявність виходу до Чорного моря, проходження через територію України торговельних транспортних шляхів між країнами дальнього та ближнього зарубіжжя. Ресурсний потенціал України визначає конкурентоспроможні галузі, на які припадає понад 6 % експорту України. Ця цифра означає, що економіка України має значний потенціал для економічного зростання за рахунок конкурентоспроможності сировинних галузей і машинобудування. Аналізуючи продуктову і географічну структуру експорту, можна зробити висновок, що основними ринками є: для продукції сировинних конкурентоспроможних галузей України – країни СНД і Східної Європи; для продукції машинобудівних галузей – регіони, де відсутні фактори виробництва, що є в надлишку в Україні. Це – африканський, південноамериканський та близькосхідний регіони.

Економічна політика, заснована на концепції суспільного добробуту, має спрямовуватися на інтегрування національної економіки у світове господарство і ґрунтуватися на відтворенні дефіцитних чинників виробництва при підтримці наявних, тобто на цілеспрямованій реалізації національних конкурентних переваг.

Висновки. Таким чином, зовнішня економічна політика, спрямована на реалізацію національних конкурентних переваг, має бути орієнтована на розвиток зовнішнього попиту на продукцію конкурентоспроможних національних галузей. Економічні зв'язки України з країнами СНД і Східної Європи мають одну, але глобальну проблему – відсутність платоспроможного попиту. Але ж на країни СНД і Східної Європи припадає основна частка експорту України: тільки на Російську Федерацію – до 40 %. Така орієнтація зовнішньої торгівлі значно зменшує конкурентні переваги національної економіки України і погіршує її загальну інтеграційну позицію, що й відбувається сьогодні. Тому дуже актуальним є завдання забезпечення платоспроможності зовнішнього попиту країн СНД та Східної Європи. Це завдання може бути розв'язане за допомогою ініціативи з боку України шляхом створення платіжного союзу на багатосторонній основі (у межах ЄСП) з формуванням міжнаціонального регіонального банку клірингових розрахунків. Мета і сенс регіонального платіжного союзу – кредитування дефіцитів платіжних балансів країн-учасниць та підвищення конкурентоспроможності на ринках регіону в цілому, а також кожної країни зокрема.

Список літератури

1. Бернар Ів., Колли Ж.-Кл. Толковый экономический и финансовый словарь // <http://biblioteka.net.ru/>.
2. Бешелев С.Д., Гурвич Ф.Г. Математико-статистические методы экспертных оценок // www.franko.lviv.ua/library/conf_040696.htm.
3. Білорус О., Глобалізація і національна стратегія України // <http://www.skobar.ru>.
4. Ведерникова Е.Д. Развитие монетарной сферы развитых стран // www.franko.lviv.ua/library/conf_040696.htm.
5. Вольский А. Инновационный фактор обеспечения устойчивого экономического развития // <http://lib.km.ru>.
6. Глазьев С.Ю. Технологические сдвиги в экономике // www.libfl.ru.
7. *Єрохін С.А.* Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): Наукова монографія. - К.: Світ знань, 2004. – 528 с.

8. Лукинов І. Пріоритетна політика держави в технологічних перетвореннях // www.rada.kiev.ua.
9. Отчет о мировом развитии. 2004 // www.loc.gov.
10. Портер М. Конкуренция. – М.: Издат. дом “Вільямс”, 2001.
11. Статистичний щорічник України // www.rada.kiev.ua.
12. Тиллес А. Экономика монетарных процес сов // www.palm-book.ru.
13. Тобин Дж. Глобальная экономика // www.russ.ru.
14. Фридлянов В. Интеграция монетарной сферы // www.shpl.ru.
15. Хикс Д.Р. Стоимость и капитал // www.libfl.ru.
16. Эклунд К. Эффективная экономика. Шведская модель // <http://rstlib.nsc.ru>.
17. Япония: смена модели экономического роста // www.weo.ru.
18. Alies Lakshman. The Ukrainian term structure as a predictor of real economic activity. – С., 2003. – 353 p.
19. Balazs K. Innovation Potential Embodied in Research Organization in Central and Eastern Europe // Social Studies of Science, Vol. 25, № 4, 1995. – P. 31-40.
20. Cook T.Q. Instruments of the Money Market. – R., 2003. – 263 p.
21. De Menil G. The State of Economic Reform in Ukraine. – С., 2004. – 278 p.
22. Die politischen Parteien in der Ukraine // www.americaslibrary.dov.
23. Feldstein M. Capital Formation. – L., 2003. – 617 p.
24. Frausum Y. Privatization and Industrial in Ukraine. – В., 2003. – P. 21-45.
25. Lukinov I. Economic transformations. – Moscow, 2002. – 546 p.
26. Schumpeter J.A. Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch // www.americaslibrary.gov.

Отримано 16.11.2006

Єрмошенко, М.М. Вплив монетарної політики на розвиток економіки України [Текст] /
М.М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць /
УАБС НАУ. - Суми, 2007. - Вип.19. - С. 7-17.